

จากนโยบายสู่การปฏิบัติ
การขับเคลื่อนแผนชุมชนจัดความยากจน

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท.)

แห่งชาติ
2548-2551

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนกระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท.)

คำนำ

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2

เอกสาร “จากนโยบายสู่การปฏิบัติ : การขับเคลื่อนแผนชุมชนจัดความยากจน” ได้จัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกจำนวน 2,000 เล่ม เพื่อเผยแพร่แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดและหน่วยงานราชการส่วนกลางที่เกี่ยวข้องในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจน แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และกระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.ชาติ) สนับสนุนงบประมาณให้ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท.) จัดพิมพ์และเผยแพร่

เนื่องด้วยมีกระแสความต้องการเอกสารดังกล่าวจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนราชการระดับปฏิบัติการในภูมิภาคทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ศตจ. มท. และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้พิจารณาสนับสนุนงบประมาณจัดพิมพ์เพิ่มเติมครั้งที่ 2 จำนวน 23,000 เล่ม ทั้งนี้ คณะผู้จัดทำได้ตรวจทานแก้ไขต้นฉบับอีกครั้งหนึ่ง โดยได้รับคำแนะนำจากท่านอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ดร.นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์ จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ศตจ.มท.

ธันวาคม 2548

สารบัญ

ส่วนที่ 1	การจัดความยากจน : วาระแห่งชาติ	3
ส่วนที่ 2	สร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน : แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	9
ส่วนที่ 3	การขับเคลื่อนแผนชุมชนก้าวหน้า 4 ประสาน	13
ส่วนที่ 4	แนวทางการสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนชุมชน และการเชื่อมต่อเชิงนโยบายในระดับปฏิบัติการ	19
ส่วนที่ 5	การจัดทำฐานข้อมูลและการประเมินคุณภาพแผนชุมชน	33
ภาคผนวก		39
เอกสาร	แผนชุมชน การได้มาและการใช้งานเพื่อชุมชน	41
	คู่มือก้าวหน้า...ด้วยตนเอง	55
	การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	75
	รายงานการประชุมศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะ ความยากจนแห่งชาติ ครั้งที่ 10/2548	93
	คำสั่งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย ที่ 7/2548	105

ส่วนที่

1

การจัดความยากจน :
วาระแห่งชาติ

“....การแก้ปัญหาความยากจน ถือเป็นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยเริ่มจากฐานล่างถึงบน โดยใช้การแก้ปัญหาความยากจนเป็นต้นนำ...”

พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร
นายกรัฐมนตรี

การบริหารราชการแผ่นดินโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางนั้น จำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบายและวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน สามารถรองรับต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในระยะของการเปลี่ยนผ่านและนำประเทศไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืน รัฐบาลได้จัดทำแผนบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548-2551 เพื่อรองรับการทำงานตามเจตนารมณ์ของคำแถลงนโยบายที่มีต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 และเป็นการปฏิบัติตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยแสดงถึงทิศทางการทำงาน เป้าหมาย วิธีการ การวัดผลสำเร็จ การใช้ทรัพยากร และผู้เกี่ยวข้องที่ต้องร่วมเป็นเจ้าภาพรับผิดชอบในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในแผนบริหารราชการแผ่นดิน โดยทุกส่วนราชการต้องดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติราชการให้สอดคล้องกับทิศทางในแผนบริหารราชการแผ่นดิน รวมทั้งจัดทำรายงานแสดงผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติราชการประจำปี สาระของแผนการบริหารราชการแผ่นดินได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้

1. การขจัดความยากจน
2. การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ
3. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้
4. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. การต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
6. การพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี
7. การส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม
8. การรักษาความมั่นคงของรัฐ
9. การรองรับการเปลี่ยนแปลงและพลวัตโลก

สำหรับเอกสารนี้จะนำเสนอในรายละเอียดเฉพาะประเด็นยุทธศาสตร์การจัดความยากจน
วาระแห่งชาติที่ต้องการการขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังจึงจะสามารถนำ
นโยบายสู่การปฏิบัติและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในการจัดความยากจนภายในระยะเวลาที่
รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายไว้

การจัดความยากจน : วาระแห่งชาติ

เพื่อให้สามารถจัดความยากจนของประเทศ โดยบูรณาการการบริหารจัดการ งบประมาณ
และการปฏิบัติ การแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งระดับบุคคล ชุมชน และประเทศจำแนกเป็น
ประเด็นยุทธศาสตร์หลัก 3 ประการ คือ

ระดับประเทศ เป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยจัดที่ดินทำกิน
พร้อมสาธารณูปโภคและแหล่งน้ำให้เกษตรกร การรักษาเสถียรภาพด้านราคา โดยการบริหาร
จัดการด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด ตลอดจนสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมให้
แก่แรงงานนอกระบบและแรงงานภาคเกษตรให้ทั่วถึง

ระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการแก้ไขปัญหา บริหาร
จัดการพัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเสริมสร้างขบวนการตัดสินใจที่ตอบสนอง
ความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

ระดับบุคคล ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเชิงรุกเพื่อให้คนยากจนมีทางเลือกในการ
ประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรที่มั่นคงและมีรายได้เพิ่มขึ้น มีโอกาสเข้าถึง
บริการด้านการศึกษา การเรียนรู้และแหล่งทุน ได้รับการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างเป็นธรรม รวมทั้ง
ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นยุทธศาสตร์	เจ้าภาพยุทธศาสตร์	เชิงกลไก
การจัดความยากจน	รองนายกรัฐมนตรีที่ได้ รับมอบหมาย (พล.ต.อ. ชิตชัย วรรณสถิตย์)	
ระดับประเทศ		ศตจ. มท.
ระดับชุมชน		ศตจ. มท.
ระดับบุคคล		ศตจ. มท.

ระดับประเทศ

เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์	- สร้างระบบบริหารจัดการทรัพยากร น้ำ ที่ดิน และพัฒนา กลไกการจัดการเศรษฐกิจและการบริการด้านสังคม ที่จำเป็นต่อการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนยากจน - พัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและดินอย่างบูรณาการ - พัฒนาระบบบริหารการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพและ เกิดประโยชน์สูงสุด - พัฒนากลไกในการบริหารจัดการเพื่อสร้างผลตอบแทน ที่เป็นธรรมแก่เกษตรกร
---------------------------	---

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย 2548-2551
โครงสร้างการกระจายรายได้ของ ประชากรมีความเท่าเทียมมากขึ้น	ประชากรในกลุ่มรายได้กลุ่มต่ำสุดของประเทศมีรายได้เพิ่มขึ้น อย่างน้อยร้อยละ 5 ต่อปี

กลยุทธ์หลัก

1. บูรณาการการบริหารจัดการข้อมูล งบประมาณ และการปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ความยากจนทั้งระบบตั้งแต่บุคคล ชุมชน และประเทศ
2. เร่งรัดการกระจายกรรมสิทธิ์ที่ดิน การจัดที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย พร้อม สาธารณูปโภค และปรับปรุงคุณภาพดินให้ทั่วถึงและเพียงพอ
3. พัฒนาระบบบริหารและจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้ง 25 ลุ่มน้ำและระบบชลประทาน ตลอดจนบ่อน้ำในไร่นาให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง
4. สร้างกลไกการบริหารจัดการด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด โดยรัฐเป็น ผู้เชื่อมโยงทางด้านตลาดทุนและตลาดสินค้าเกษตรเพื่อสร้างเสถียรภาพด้านราคา และให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนอย่างเป็นธรรม
5. สร้างระบบคุ้มครองทางสังคม โดยขยายขอบเขตการประกันสังคมให้ครอบคลุม แรงงานนอกระบบและแรงงานภาคเกษตร รวมทั้งส่งเสริมการระดมเงินออม เพื่อสวัสดิการของชุมชน
6. เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรม ให้กับคนยากจน

ระดับชุมชน

เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์	เสริมสร้างขบวนการชุมชนเข้มแข็งและเชื่อมโยงประโยชน์จากปัจจัยแวดล้อม โดยชุมชนจะได้รับการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและได้รับโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง
---------------------------	---

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย 2548-2551
- ชุมชนมีขบวนการในการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา - ชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเอง - ชุมชนมีแหล่งเงินทุนและมีระบบบริหารจัดการแหล่งเงินทุนของชุมชนอย่างยั่งยืน	หมู่บ้านยากจน 16,735 หมู่บ้าน มีขบวนการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง มีโครงสร้างพื้นฐานและเงินทุน

กลยุทธ์หลัก

1. ยกระดับกองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน
2. เสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นขบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจนรวมทั้งสนับสนุนงบประมาณในลักษณะเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ สำหรับกิจกรรมที่เป็นความต้องการพื้นฐานของชุมชน
3. จัดสรรงบประมาณตามขนาดประชากรให้ครบทุกหมู่บ้านและชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนให้สามารถแก้ไขปัญหาท้องถิ่นด้วยตนเอง
4. พัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ขบวนการวิสาหกิจชุมชน สินค้า OTOP เพื่อสร้างมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและมีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาด
5. พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรในระดับชุมชนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตสินค้าเกษตร เช่น โรงสีชุมชน โรงปุ๋ยอินทรีย์ชุมชนและเครื่องจักรกลเกษตรขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

ระดับบุคคล

เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์	ประชาชนยากจนได้รับโอกาสในการเข้าสู่ทุนที่ทำกิน และได้รับการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ
---------------------------	--

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย 2548-2551
- คนยากจนมีโอกาสนในการประกอบอาชีพที่ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น - คนยากจนได้รับการบริการด้านสังคมเพียงพอต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง	- คนยากจน 7.5 ล้านคนสามารถประกอบอาชีพและมีรายได้สูงกว่า 1,230 บาท/คน/เดือนขึ้นไป - คาราวานแก่งจันทให้บริการทั่วถึงทุกหมู่บ้านยากจน

กลยุทธ์หลัก

1. จัดคาราวานแก่งจันทให้บริการและคำแนะนำ เพื่อสร้างโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพ และเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาและสาธารณสุข
2. ขยายโอกาสการเข้าสู่ทุนผ่านระบบการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนพร้อมทั้งเสริมสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการดำเนินงานให้คนจนมีแหล่งเงินทุนในการผลิตและมีความมั่นคงในอาชีพ
3. เร่งรัดการแก้ไขหนี้สินของเกษตรกรอย่างต่อเนื่องและเป็นธรรม ทั้งนี้หนี้ที่เกิดจากโครงการของรัฐและหนี้สินนอกระบบ
4. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือน

ส่วนที่

2

สร้างพลังชุมชน
ใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน
แนวคิดการเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของชุมชน

**“ ...4 ปีข้างหน้า เป็น 4 ปีแห่งการท้าทาย
ท้าทายประเทศไทย ท้าทายคนไทยทั้งประเทศ
แล้วก็ท้าทายโอกาสที่เราจะยืบบนลำแข้งของเราอย่างเข้มแข็ง...”**

พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร
นายกรัฐมนตรี

รัฐบาลปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง โดยมีความเชื่อว่าการแก้ไขปัญหาคความยากจนสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืนหากชุมชนมีความเข้มแข็ง เนื่องจากทุนในชุมชนมีอยู่แล้วเป็นจำนวนมากจากการอุดหนุนของหน่วยราชการต่าง ๆ รวมถึง เงินอุดหนุนตามนโยบายรัฐบาล เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท และเงินสนับสนุนโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) สำหรับหมู่บ้านขนาดเล็ก 200,000 บาท ขนาดกลาง 250,000 บาท ขนาดใหญ่ 300,000 บาท ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่เคยใช้มาแล้วในอดีต ที่กล่าวถึง การสร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน (พัฒนา บุณยรัตพันธุ์ อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน) ซึ่งเป็นแนวคิดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถกระทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชน หรือโดยการสอนการฝึกอบรม ทั้งนี้จากการถอดบทเรียนของ อเนก นาคะบุตร พบว่าชุมชนเข้มแข็งส่วนใหญ่มีกระบวนการจัดการของชุมชนในลักษณะคล้ายกัน คือ

1. คนในชุมชนมีความเป็นเจ้าของชุมชน
2. ในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นการรวมคนและพัฒนาคนผ่านกระบวนการชุมชน
3. มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมของชุมชนและมีกิจกรรมเพิ่มทุนทางเศรษฐกิจภายในชุมชน
4. มีการหักทอนความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจนเป็นเครือข่ายชุมชน
5. มีการขยายความสัมพันธ์ออกไปจนเกิดพันธมิตรนอกชุมชน

กรอบแนวคิดในการส่งเสริมและพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชนได้ถูกพัฒนาขึ้นจาก ผลการศึกษาวิจัยในการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำนวน 50 หมู่บ้าน ทั่วประเทศ โดยการอุดหนุนทุนวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในโครงการวิจัยรูปแบบกระบวนการชุมชนและการเชื่อมต่อกับระบบบริหารจัดการของภาครัฐ (ปี 2543-2544) และการตรวจสอบกับแนวคิดของ เดวิด แมททิวส์ แห่งมูลนิธิแคทเทอริน สามารถเชื่อมโยงเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมและพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชนได้ และจากการสรุปบทเรียนพบว่า ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้ อย่างน้อยชุมชนต้องมีการดำเนินการใน 6 เรื่องต่อไปนี้ คือ

- (1) มีระบบข้อมูล
- (2) มีการจัดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- (3) มีองค์กรที่เข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร
- (4) มีทุนของชุมชน
- (5) มีแผนชุมชน
- (6) มีการนำแผนไปปฏิบัติและส่งผลต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน

โดยหากชุมชนใดมีสภาพความเข้มแข็งน้อย สามารถดำเนินการส่งเสริมให้ชุมชนนั้นได้มีกิจกรรมการเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกัน หรือผลักดันให้ชุมชนต้องทำงานส่วนรวมบางอย่างร่วมกันแล้วให้มีการสรุปบทเรียนจากกิจกรรมดังกล่าวเพื่อเสริมแรงให้สามารถขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนอย่างต่อเนื่องก็จะสามารถพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็งต่อไปได้ ดังนั้นกระบวนการชุมชนจึงหมายถึง การที่ชุมชนมีการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ/วางแผน ดำเนินงาน แบ่งปันประโยชน์ และติดตามประเมินผลร่วมกัน กระบวนการชุมชนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเข้มแข็งของชุมชน (ขนิษฐา กาญจนรังษิณห์ : บทความแผนชุมชน) ในการนี้กระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ได้ถูกเลือกมาเป็นกลยุทธ์ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะการจัดทำแผนชุมชน ชุมชนต้องมีการใช้ข้อมูล มีการจัดเวที ชุมชนเพื่อร่วมกันคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการร่วมกัน ถ้าชุมชนใดมีองค์กร ชุมชนที่เข้มแข็งก็จะทำให้การจัดทำแผนชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว แผนชุมชนจะเป็นแผนที่ ประกอบด้วยกิจกรรมที่ชุมชนสามารถนำไปดำเนินการได้ด้วยทุนของชุมชนเองเป็นหลักการสำคัญ เป็นแผนพึ่งตนเอง ก่อนที่จะเป็นการพึ่งพาจากภายนอก

การผลักดันของรัฐบาลในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้ดำเนินการผ่านการกำหนดนโยบายและการวางยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ประกาศเป็นวาระแห่งชาติโดยเฉพาะการขจัดความยากจนซึ่งมีความจำเป็นต้องมีการวางกลไก ภายใต้การทำงานของภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการถ่ายทอด

และดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ดังกล่าวสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดย พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนไว้ใน ตอนหนึ่งของคำกล่าวเปิด “มหกรรมแผนชุมชนแก้ปัญหาคความยากจน” ไว้ว่า “... 4 ปีข้างหน้า เป็น 4 ปี แห่งการทำหาย ทำหายประเทศไทย ทำหายคนไทยทั้งประเทศ แล้วก็ทำหายโอกาส ที่เราจะยืนบนลำแข้งของเราอย่างเข้มแข็งได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น 4 ปี ข้างหน้า เป็น 4 ปี ที่ทุก ภาคส่วนจะต้องเตรียมความพร้อมของตัวเอง แล้วหันเข้าหากันร่วมมือกันอย่างสมานฉันท์ อย่าง สามัคคี” และการที่จะไขว่คว้าสิ่งที่รัฐหิบบยืนให้นั้น คือ การมีแผนชุมชน การมีแผนชุมชนที่ ดีจะเป็นการสอน เป็นการเรียนรู้ต่อกันและจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการพัฒนาและการ แก้ไขปัญหาทุกด้านของชุมชนไม่เฉพาะแต่การแก้ไขปัญหาคความยากจน

ส่วนที่

3

การขับเคลื่อนแผนชุมชนแก่น
4 ประสาน ภาครัฐ ประชาชน
ท้องถิ่น และวิชาการ

การขับเคลื่อนแผนชุมชนแกน 4 ประสาน ภาครัฐ ประชาชน ก้องกัม และวิชาการ

แผนชุมชน มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น ก่อนปี พ.ศ. 2523 เคยมีแผนพัฒนาหมู่บ้าน แต่ทำกันเินบางหมู่บ้าน โดยมีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) ร่วมกันทำ ปัจจุบันไม่มี กพม. มีกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. แทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้นำแนวทางการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านแบบมีส่วนร่วม (AIC) มาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน/ตำบล โดยสนับสนุนให้มีการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านในตำบล นำร่อง และในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการขยายผลครอบคลุมทุกหมู่บ้านในเขตชนบท ซึ่งถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชน

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวถึง ความเป็นมาของแผนชุมชน (<http://poverty.nesdb.go.th/Community.htm>) ไว้ดังนี้

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ตั้งแต่การไม่ประสบความสำเร็จของกลไกการแก้ไขปัญหาของชุมชนของภาครัฐที่ไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน ความล้มเหลวของกลไกการบริหาร การวางแผนจากบนลงล่างทำให้ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน นอกจากนี้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน การอพยพกลับสู่ถิ่นฐานเดิมของแรงงานในชนบท ทำให้หลายชุมชนเกิดแนวคิดในการพึ่งตนเอง ในขณะเดียวกันชุมชนได้มีการรวมตัวกันและมีหลายชุมชนที่เป็นต้นแบบของชุมชนเข้มแข็งและมีการวางแผนแม่บทชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ในระยะต่อมาได้มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เข้ามาทำงานกับชุมชนมากขึ้น ปัจจุบันดังกล่าวได้เป็นพลังทำให้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง หลังจากนั้น สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และธนาคารโลก (World Bank) ซึ่งเห็นความสำคัญในการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางและการสร้างทุนให้กับชุมชน ได้มีมาตรการเพิ่มพลัง (Empowerment) โดยจัดสรรเงินให้รัฐบาลไทยกู้เงินเพื่อไปทำโครงการ เช่น ในปี พ.ศ. 2542 ให้กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยและมูลนิธิหมู่บ้านจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นภายใต้ โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน ต่อมากองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้นำเสนอกระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนในพื้นที่ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2545 เห็นชอบกรอบยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน ตามที่สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เสนอ โดยสภานาพัฒนาฯ ได้จัดทำ “โครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็ง

ของชุมชนและเอาชนะความยากจน” เพื่อรวมพลังทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และเครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมกันสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการแผนชุมชน โดยมีคณะทำงานภาคีเจ้าภาพ ประกอบด้วย กรมส่งเสริมการเกษตร กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมการพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน และกองบัญชาการทหารสูงสุด โดยแบ่งพื้นที่ดำเนินการให้แต่ละหน่วยงานรับผิดชอบ ในการประสานการดำเนินงานระดับจังหวัด และดำเนินการครอบคลุมทุกจังหวัด จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความเข้าใจในระดับผู้ปฏิบัติในพื้นที่ว่า แต่ละหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่ที่ได้รับมอบหมายให้ประสานงาน โดยสาระของแผนที่ส่งเสริมจึงเป็นการส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชนตามภารกิจของแต่ละหน่วยงานเป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ของโครงการที่มุ่งเน้นการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ภายใต้พันธกิจกรมฯ ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชน โดยดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจแก่แกนนำชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยดำเนินการต่อเนื่องจากพื้นที่ที่กรมฯ ได้รับมอบหมายดำเนินการ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งดำเนินการจัดทำแผนชุมชนในระดับตำบลโดยกรมการพัฒนาชุมชนได้ขยายผลการจัดทำแผนชุมชนลงสู่การจัดทำแผนชุมชนในระดับหมู่บ้านและสนับสนุนกิจกรรมต่อเนื่องในปี 2546 - 2548

การขับเคลื่อนแผนชุมชนโดยภาคประชาชน ได้มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการแผนชุมชน เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ระหว่างเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค กับ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อแสดงเจตนารมณ์ร่วมกันในการขับเคลื่อนและสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นโดยกระบวนการแผนชุมชนที่มีชุมชนเป็นแกนหลักและมีพื้นที่ปฏิบัติการเข้มข้นในระดับตำบล โดยมีเป้าหมายขยายพื้นที่การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ ทั่วประเทศ จำนวนไม่น้อยกว่า 2,000 ตำบล ในปี พ.ศ. 2548 และขยายเต็มพื้นที่ตำบลทั่วประเทศภายในปี พ.ศ. 2551

โครงการนำร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ เป็นการดำเนินงานที่สืบเนื่องจากรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความยากจนและกำหนดเป็นนโยบายสำคัญเร่งด่วนที่จะเอาชนะปัญหาความยากจน โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมผนึกกำลังร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีให้จัดตั้ง **“ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ”** (ศตจ.) ขึ้นในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 มีรองนายกรัฐมนตรี

(พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ) ในขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ เพื่อเป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง มาตรการ และกำกับดูแล ตรวจสอบ การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการต่อสู้กับปัญหาความยากจน โดยมีเป้าหมายให้คนจน ที่จดทะเบียน 8.5 ล้านคน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายในปี 2551 ในการดำเนินงานเพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจน ศตจ. ได้จัดทำยุทธศาสตร์การต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนและดำเนินการ แก้ไขปัญหาผ่านกลไกของหน่วยงานราชการและพบปัญหาในการทำงานระดับพื้นที่ที่ขาดกลไก และระบบจัดการเพื่อให้เกิดการบูรณาการการทำงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้การขับเคลื่อนการ แก้ปัญหาในพื้นที่มีประสิทธิภาพ ศตจ. จึงได้มีมติอนุมัติงบประมาณ ปี 2547 วง 2 ให้ สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และกระทรวงมหาดไทยดำเนินงาน เพื่อทดลองจัดระบบกลไกที่จะเอื้อให้พื้นที่ทั้งระดับจังหวัดและชุมชน สามารถแก้ปัญหาความยากจนของพื้นที่ได้อย่างบูรณาการ รวมถึงพัฒนาระบบเฝ้าระวังและ แก้ปัญหาความยากจน โดยเริ่มดำเนินการในเดือน มกราคม 2548 ในพื้นที่ดำเนินการ 13 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน อุตรดิตถ์ อุทัยธานี เชียงใหม่ ตรัง พัทลุง ปัตตานี อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ ยโสธร นครพนม นครปฐม สมุทรสงคราม และมีแผนจะขยายผลการดำเนินการในจังหวัด อื่น ๆ ต่อไป

ในทางปฏิบัติ เนื่องจากมีหลายหน่วยงานได้เข้าไปสนับสนุนให้มีการดำเนินการจัดทำ แผนชุมชน และมีการจัดทำในรูปแบบและระดับพื้นที่ดำเนินการที่แตกต่างกัน ชาวบ้านจึงต้อง ทำแผนชุมชนหลายครั้ง หลายระดับ ทำให้เกิดความสับสน จึงมีความจำเป็นที่ทุกหน่วยงานต้อง มาร่วมกันสร้างความเข้าใจร่วมกันทั้งในระดับนโยบายที่สั่งการจนถึงระดับปฏิบัติการ เพื่อร่วม ประสานการทำงานของทุกภาคส่วนให้สามารถขับเคลื่อนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมายตามวาระแห่งชาติในการขจัดความยากจนต่อไป โดยศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะ ความยากจนแห่งชาติ เป็นหน่วยประสานระดับนโยบาย ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความ ยากจนกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานเจ้าภาพในการบูรณาการยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาความ ยากจน โดยจะยังคงมีการดำเนินการในการขับเคลื่อนแผนชุมชนดังที่กล่าวข้างต้น ในลักษณะ 4 ประสาน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ท้องถิ่น และส่วนวิชาการ ซึ่งได้แก่ สกว. และจากมติที่ประชุม คณะอำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2548 โดยประธานที่ประชุม (พลตำรวจเอก ชิตชัย วรรณสถิตย์ รองนายกรัฐมนตรี) มอบหมายกรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหลักในการประสานการขับเคลื่อน แผนชุมชนในระดับหมู่บ้าน โดยประสานการทำงานร่วมกับภาคีพัฒนาและเครือข่ายภาค ประชาชนเพื่อขจัดความยากจนในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนตามยุทธศาสตร์ขจัดความ ยากจนในลักษณะการทำงาน 4 ประสานต่อไป โดยการสนับสนุนของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อ เอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) และศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท.)

ส่วนที่

แนวทางการสนับสนุน
การขับเคลื่อนแผนชุมชน
และการเชื่อมต่อเชิงนโยบาย
ในระดับปฏิบัติการ

4

แนวทางการสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนชุมชน และการเชื่อมต่อเชิงนโยบายในระดับปฏิบัติการ

พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ได้กล่าวในการปาฐกถา “มหกรรมแผนชุมชนแก้ปัญหาความยากจน” ว่า โอกาสเป็นหัวใจของความสำเร็จ ภาครัฐ ศตจ.ของรัฐระดับต่าง ๆ ภาคประชาชน ศตจ.ประชาชน เครือข่ายรัฐ เครือข่ายประชาชน ต้องประสานงานกันรวมทั้งร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิด และทำร่วมกัน การเสียสละทำให้การอยู่ร่วมกันของเราเข้มแข็ง และจากคำกล่าวของ นายกรัฐมนตรี ในพิธี ปลดoyerการวานแก่จัน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับแผนชุมชนว่า เป็นแผนจากฐานล่างสู่แผนจังหวัด ต่อไป ชาวบ้านจะมีแผนชุมชนที่สอดคล้องกับแผนจังหวัด แผนจังหวัดสอดคล้องแผนประเทศ ข้าราชการต้องทุ่มเทในการทำงานและให้บริการเชิงรุก การแก้ปัญหา ผู้ว่าฯ ต้องทำงานแบบ CEO นายอำเภอเป็น middle manager ที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญ จะช่วยเป็นสะพานเชื่อมต่อช่องว่างการทำงานสำหรับกระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงที่มีเครือข่ายที่อย่างน้อยสามารถทำได้ทุกเรื่องบางเรื่องไม่ perfect ต้องค่อยๆ train ให้ความรู้พร้อมกับทำมีระบบวิชาการมาเติม และสิ่งที่หนักของรัฐบาล คือ เรื่องการทำความเข้าใจ concept ให้ตรงกัน การ organize teamwork และ implement teamwork ให้ได้ รวมถึงการทำให้ผู้ปฏิบัติข้างล่างรองรับสิ่งที่ถ่ายทอดลงไปได้อย่างถูกต้อง

ในการดำเนินการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนยากจนให้อยู่ดีมีสุข โดยเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย สร้างศักยภาพของคนจนให้สามารถพึ่งตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้เป็นพลังแผ่นดินที่เข้มแข็ง รัฐบาลได้จัดให้มีองค์กรนำเพื่อให้เกิดเอกภาพในการปฏิบัติ และบูรณาการในการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการจัดให้มีองค์กรในพื้นที่ทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติ จังหวัด อำเภอ/กิ่งอำเภอ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการต่อสู้และแก้ไขปัญหาความยากจนในลักษณะของการบูรณาการทั้งแนวคิด แผนงาน งบประมาณ และการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี โดยจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจนแห่งชาติ และตามคำสั่งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการและศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนระดับต่าง ๆ รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนขึ้น เพื่อเป็นกลไกใน ระดับนโยบาย และการประสานการปฏิบัติ

แผนชุมชนเป็นกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติในการขจัดความยากจน โดยเชื่อมโยงกับนโยบายรัฐบาล เริ่มจากกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในระดับปัจเจกบุคคล และในบางหมู่บ้านก็ใช้กองทุนหมู่บ้านเพื่อกิจกรรม

ของหมู่บ้านหรือชุมชน SML ก็เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่จะดำเนินการในทุกหมู่บ้าน เป็นการสนับสนุนกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน เป็นค่าใช้จ่ายกลางของหมู่บ้าน OTOP เป็นส่วนของการเพิ่มรายได้ รวมถึงการดำเนินการคาราวานแก้จน การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน รวมถึงการมอบหมายให้ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็น CEO และนายอำเภอเป็น CAO ทุกเรื่องเป็นโอกาสที่รัฐได้ดำเนินการเพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน การมีแผนชุมชนจะช่วยให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้สามารถใช้เป็นโอกาสในการเชื่อมโยงกับโครงการต่างๆ ตามนโยบายของรัฐบาลซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา เพราะถ้าไม่มีแผนชุมชน ไม่มีข้อมูล การแก้ปัญหาก็จะทำไปอย่างไร้ทิศทาง การมีข้อมูล มีแผนชุมชนจะเป็นหัวใจในการแก้ปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน การที่ชุมชนจะสามารถเชื่อมต่อกระบวนการแผนชุมชนกับความสามารถในการพึ่งตนเองและเชื่อมต่อกับนโยบายและโอกาสที่รัฐบาลได้จัดสรรให้ นั้นบางชุมชนอาจจะเข้มแข็งมีศักยภาพที่เพียงพอแต่ในหลายๆ ชุมชนอาจจะยังต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุน จากผู้เกี่ยวข้องทั้งจาก ภาครัฐ ท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาชน และภาควิชาการ ซึ่งจะดำเนินการขับเคลื่อนควบคู่ไปกับกลไกของ ศตจ. ในทุกระดับ

แนวทางการขับเคลื่อนแผนชุมชนขององค์กรที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ดังนี้

การขับเคลื่อนแผนชุมชนในระดับปฏิบัติการและการเชื่อมต่อกิจกรรมในแผนชุมชนสู่การปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชนจากชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง การนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติด้วยกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง การเชื่อมต่อในส่วนของกิจกรรมในแผนฯ ที่เกินความสามารถของชุมชนสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาจังหวัด ในการขจัดความยากจน โดยกลไกที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ซึ่งขั้นตอนในการขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชนจะต้องเริ่มกระบวนการจากระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่ต้นรวมถึงร่วมผลักดันในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน สำหรับแนวทาง กลไกและกิจกรรมการขับเคลื่อนในระดับต่าง ๆ สามารถ กำหนดเป็นขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 แกนนำปฏิบัติการระดับหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มแกนนำผู้นำชุมชนร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านเตรียมความพร้อมในการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ในขั้นตอนนี้จะเป็นการสร้าง ความเข้าใจกับประชาชนให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนของชุมชน ดำเนินการสำรวจ จัดเก็บข้อมูลที่ชุมชนต้องการใช้ในการวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือนและชุมชน หรือกำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาตามความต้องการของชุมชน ในกรณีชุมชนที่ยังไม่มีแผนชุมชน สำหรับชุมชนที่มีแผนชุมชนอยู่แล้วหรือมีการจัดทำแผนในระดับตำบล ให้มีการทบทวนตรวจสอบความครอบคลุม

ของกิจกรรม ในแผนชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับบุคคลหรือครัวเรือน และระดับชุมชนแล้วหรือไม่ จำเป็นต้องเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนในเรื่องใดควรมีกิจกรรมอะไร อย่างไร จึงจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ และการแก้ปัญหาความยากจนภายใต้แนวคิดและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำแผนชุมชน สำหรับชุมชนที่มีแผนชุมชนแล้วในขั้นตอนนี้จะเป็นการปรับเปลี่ยนตามข้อมูลที่ได้จาก ขั้นตอนที่ 1 โดยแกนนำชุมชนที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีประชาคมจัดทำแผนชุมชนหรือปรับเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วม โดยมีทีมแกนนำระดับตำบลอำเภอ ร่วมเป็นทีมพี่เลี้ยงสนับสนุน สำหรับกิจกรรมในแผนชุมชน อาจประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ แผน/กิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง/แผนพึ่งตนเอง แผน/กิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือกับหน่วยอื่น และแผน/กิจกรรมที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งหมด เช่น จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากภาคเอกชน จากอำเภอ หรือ จังหวัด แต่ทั้งนี้ การจัดทำแผนของชุมชนจะยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นอันดับแรก ซึ่งในขั้นตอนนี้ ชุมชนควรมีแผนชุมชนในระดับหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจนและสามารถใช้เป็นฐานในการเชื่อมต่อกับแผนชุมชนของหมู่บ้านอื่น ๆ เป็นแผนในระดับตำบลหรือท้องถิ่นต่อไป ดังนั้นในขั้นตอนนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่นั้น

ขั้นตอนที่ 3 แกนนำชุมชนระดับตำบลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเวทีประสานและบูรณาการแผนชุมชนจากทุกหมู่บ้านเป็นแผนระดับตำบลหรือแผนท้องถิ่น เพื่อจัดทำเป็นข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี และควรจัดให้มีเวทีเจรจาภาคีเพื่อหาแหล่งงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนที่เกินความสามารถของชุมชนจะดำเนินการได้เอง โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อผลักดันกิจกรรมในแผนชุมชนสู่การปฏิบัติต่อไป โดยมีแกนนำระดับตำบลเป็นผู้ดำเนินการประสานและเฝ้าอำนวยการจัดเวที ให้มีผู้แทนจากภาคีการพัฒนาจาก ภาครัฐ ท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาชน ภาควิชาการ และเอกชนที่สนใจ เข้าร่วมพิจารณา เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมในแผนสู่การปฏิบัติในเชิงบูรณาการ ทั้งนี้ทีมแกนนำระดับจังหวัด อำเภอ จะเป็นทีมสนับสนุนแกนนำระดับตำบลในการดำเนินงานและร่วมรับรู้ข้อมูลเพื่อประสานการปฏิบัติในระดับอำเภอ และจังหวัดต่อไป โดยมีคณะทำงานทีมพี่เลี้ยงระดับตำบลสนับสนุน

ขั้นตอนที่ 4 คณะทำงานประสานแผนชุมชนระดับอำเภอ ร่วมจัดเวทีเชื่อมต่อแผนชุมชนหรือแผนระดับตำบล กับแผนพัฒนาอำเภอตามยุทธศาสตร์ของอำเภอหรือ แผนปฏิบัติราชการของอำเภอ ในกรณีที่มีกิจกรรมในขั้นตอนที่ 3 ที่จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และผลักดันสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขในระดับอำเภอ ให้แกนนำระดับอำเภอนำเสนอต่อที่ประชุม ศตจ. อำเภอ เพื่อเสนอต่อนายอำเภอ

ขั้นตอนที่ 5 คณะทำงานประสานแผนชุมชนระดับจังหวัด ร่วมจัดเวทีเชื่อมต่อแผนชุมชนกับแผนพัฒนาจังหวัดตามยุทธศาสตร์จังหวัด หากมีกิจกรรมใดที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดบูรณาการให้เสนอต่อ ศตจ. จังหวัด เพื่อนำเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 ทีมแกนนำระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ร่วมกันสรุปและถอดบทเรียนรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนด้วยกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนแก้ปัญหาความยากจน เพื่อทบทวนการทำงานและประเมินผลที่ได้รับจากการจัดทำแผนชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ขึ้นเป็นบทเรียนของชุมชนหากประสบความสำเร็จจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้เป็นตัวอย่างและกรณีศึกษาเพื่อเผยแพร่แก่ชุมชนอื่น หากยังไม่สำเร็จชุมชนจะมีข้อมูลในการแก้ไขปรับปรุงในการจัดทำแผนชุมชนให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

ขั้นตอนที่ 7 คณะทำงานประสานแผนชุมชนระดับอำเภอ จังหวัด สรุปผลการดำเนินงานในภาพรวมของการดำเนินการในระดับพื้นที่ รายงานต่อ นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด และจังหวัดประสานแจ้ง ศตจ. มท.

ขั้นตอนที่ 8 ศตจ. มท. สกว. โดย กรมการพัฒนาชุมชน ประสานสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด อำเภอ ท้องถิ่น และผู้นำชุมชน ร่วมสำรวจและจัดเก็บข้อมูลการดำเนินงานแผนชุมชนของทุกหน่วยงานเพื่อจัดทำระบบฐานข้อมูลแผนชุมชนสำหรับบูรณาการการจัดการเชิงพื้นที่ โดยให้มีการสำรวจและจัดส่งข้อมูลในเดือน กันยายน 2548 และจังหวัดสามารถดาวน์โหลดแบบฟอร์มการสำรวจได้ที่ www.cdd.go.th/chumchon ในกรณีเทศบาลสามารถดาวน์โหลดข้อมูลได้ที่ www.cdd.go.th/chumchon/complandata.htm สำหรับข้อมูลที่ดำเนินการในช่วงหลังเดือน กันยายน 2548 ให้มีการปรับปรุงฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบันได้โดยส่งข้อมูลให้กรมการพัฒนาชุมชน สำหรับการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ ศตจ.มท ภายใต้โครงการนาร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ที่ศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจนแห่งชาติให้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 9 ศตจ. มท โดยคณะทำงานประสานการดำเนินการด้านแผนชุมชนพึ่งตนเองระดับตำบล ตามคำสั่งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนกระทรวงมหาดไทย สรุปผลการดำเนินงานในภาพรวมต่อ ศตจ.มท เพื่อเสนอต่อรัฐบาลผ่านศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานเจ้าภาพหลักในการดำเนินงานตามนโยบายขจัดความยากจน

ในการดำเนินงานเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการแผนชุมชน เครือข่ายแผนแม่บทพื้นที่ตนเอง 4 ภาค ได้กำหนดขั้นตอนการทำแผนชุมชน ไว้ดังนี้

1. ค้นหาแกนนำและองค์กรท้องถิ่น สร้างทีมงานที่จะร่วมมือเริ่มทำแผนชุมชน สร้างความเข้าใจร่วมกัน

2. จุดประกายความคิด เป็นขั้นตอนกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาใส่ใจชุมชนของตนเอง โดยอาจจัดเป็นเวทีพูดคุยเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา วิฤตที่เกิดขึ้น และเห็นความหวังที่จะอยู่รอดร่วมกัน

3. ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ที่มี คุณค่า สิ่งที่ดีงามของชุมชน ทำให้สมาชิกเห็นถึงที่มาตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ของชุมชนและเกิดเป็นความรักในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการนำพาชุมชนให้รอดพ้นวิฤต

4. สำรวจ รวบรวมข้อมูล กำหนดประเด็นที่อยากรู้ เพื่อเก็บข้อมูล เช่น รายรับ-รายจ่าย หนี้สิน ปัญหาและศักยภาพวัฒนธรรมภูมิปัญญา ทั้งนี้การสำรวจข้อมูลบางเรื่องใช้แบบสอบถาม บางเรื่องใช้เวที หรือการพูดคุยแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่

5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเข้าใจสถานการณ์และกำหนดอนาคตของชุมชน ขั้นตอนนี้ต้องหาวิธีให้สมาชิกในชุมชนได้เห็นข้อมูลทั้งหมดร่วมกันและได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์

6. ยกร่างแผนชุมชน บางชุมชนเสนอให้แบ่งแผนออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้ คือ สิ่งที่ทำได้เอง สิ่งที่ชุมชนร่วมกับภายนอกและเกินความสามารถของชุมชนต้องให้หน่วยงานสนับสนุน

7. ประชาพิจารณ์แผนชุมชน เปิดให้สมาชิกได้ร่วมกันพิจารณาถึงความถูกต้องตามเจตนาของคนส่วนใหญ่ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสมของการนำไปปฏิบัติ จัดลำดับความสำคัญและวิธีการที่จะทำแผนให้สำเร็จ

8. นำแผนสู่การปฏิบัติ คือ นำกิจกรรมตามแผนมาทำให้เกิดผลโดยให้ผู้เกี่ยวข้องแต่ละเรื่องร่วมกันตัดสินใจและทำเองมากที่สุด เป็นกิจกรรมทำได้ด้วยทุนที่ชุมชนมีอยู่ก่อน

9. ทบทวนปรับปรุง เมื่อทำงานจริงอาจไม่ตรงตามที่คิด สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เป็นเรื่องปกติต้องมีการทบทวนเป็นระยะเพื่อปรับกิจกรรมและวิธีการให้เหมาะสม

10. ประเมินผลสรุปบทเรียน เป็นขั้นตอนที่จะติดตามดูว่าแผนชุมชนที่ทำมาได้ผลเป็นอย่างไร เพื่อสรุปเป็นบทเรียนนำกลับมาใช้ปรับปรุง หรือถอดเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ เวทีเรียนรู้จากชุมชน...นักปฏิบัติการพัฒนา 75 จังหวัด ได้ร่วมกันกำหนด เป้าหมาย แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ไว้ดังนี้

เป้าหมายการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน

1. ชุมชนมีและใช้แผนชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนทุกชุมชน (หมู่บ้าน) ในปี 2550
2. ชุมชนเกิดการเรียนรู้และพึ่งตนเองได้ด้วยกระบวนการจัดทำแผนชุมชน
3. คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนนำไปสู่สุขภาวะชุมชนในด้าน
ความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อน แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

ด้านการบริหารจัดการ

สร้างกลไกการทำงานในระดับต่างๆ ที่มีโครงสร้าง ภารกิจ บทบาทหน้าที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของพื้นที่

ประสานแหล่งงบประมาณสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากแผนชุมชน กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด ประชาสัมพันธ์กระบวนการแผนชุมชน

ด้านการจัดการความรู้

สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชน ข้อมูลบุคลากร แหล่งทุน และอื่น ๆ ที่จำเป็น รวบรวม สะสม ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทุนทางสังคมสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และชุมชนพึ่งตนเอง

ด้านการผนึกกำลังการทำงาน

1. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกระบวนการแผนชุมชนจากภาคี
ทุกหน่วยทุกระดับที่เกี่ยวข้อง
2. ประสานการดำเนินงานและสร้างความเข้าใจระหว่างภาคีการพัฒนา

แนวทางและวิธีการดำเนินงานในการขับเคลื่อนโดยแกนนำระดับชุมชน มีดังนี้

1. เตรียมชุมชน สร้างความเข้าใจและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจและเห็น
ประโยชน์ในการมีแผนชุมชน และเข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน
2. สร้างทีมแกนนำระดับหมู่บ้านในการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำ
แผนชุมชน

3. ประสานภาคีร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ
4. เตรียมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล
5. จัดเวทีประชาคมจัดทำร่างแผนชุมชน และประชาพิจารณ์แผนชุมชน
6. จัดทำแผนชุมชนฉบับสมบูรณ์
7. ประสานแหล่งงบประมาณ
8. ดำเนินงานตามแผนชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการได้เองพึ่งตนเองได้ กิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่น อำเภอ จังหวัดและอื่น ๆ
9. ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว
10. ถอดบทเรียนจากการดำเนินงาน

แนวทางการสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้กำหนดแนวทางการสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ดังนี้

บทบาทของท้องถิ่นจังหวัด

ท้องถิ่นจังหวัดควรมีบทบาทผลักดันสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

- 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและการนำแผนชุมชนสู่การพัฒนาท้องถิ่น
- 2) ประสานการดำเนินงาน อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น
- 3) เป็นศูนย์ประสานข้อมูลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐและประชาชน
- 4) ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่
- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่และอยู่ภายใต้สถานะทางการคลังเข้าสู่ กระบวนการแก้ไขในกระบวนการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและการจัดทำงบประมาณ

- 6) ส่งเสริมสนับสนุนให้ท้องถิ่นอำเภอ ผลักดันสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในขอบเขตความรับผิดชอบ

บทบาทของท้องถิ่นอำเภอ

ท้องถิ่นอำเภอควรมีบทบาทผลักดันสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในขอบเขตความรับผิดชอบในระดับอำเภอ ทั้งในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่และสถานะทางการคลัง

บทบาทของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล

ในฐานะหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนและเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติสามารถสรุปแนวทางการดำเนินงานเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. การเตรียมการจัดทำแผน

- 1) เข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคประชาชน กำหนดพื้นที่กลไกการดำเนินงานและแบ่งความรับผิดชอบในการดำเนินงานร่วมกันจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ
- 2) ทำความเข้าใจกับบุคลากรในองค์กร ทั้งภาคการเมืองและข้าราชการท้องถิ่น
- 3) ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคประชาชนทำความเข้าใจการดำเนินงานในพื้นที่กับผู้นำชุมชนและประชาชน
- 4) ร่วมคัดเลือกแกนนำประชาชนในพื้นที่เพื่อส่งเข้ารับการฝึกอบรมเป็นวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน
- 5) สนับสนุนการจัดเตรียมเวทีสร้างความเข้าใจทุกภาคส่วนในชุมชน

2. การจัดทำแผนชุมชน

- 1) สนับสนุนให้วิทยากรแผนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ดำเนินการในพื้นที่ชุมชน
- 2) นำข้อมูลการพัฒนาในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมสังเคราะห์กับข้อมูลรายครัวเรือนและข้อมูลชุมชน
- 3) ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลการพัฒนาของส่วนราชการเข้าร่วมสังเคราะห์กับข้อมูลรายครัวเรือนและข้อมูลชุมชน

- 4) สนับสนุนให้คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น และนักวิชาการด้านแผนพัฒนาท้องถิ่นเข้าร่วมเวทีสังเคราะห์ข้อมูล จากปัญหาความต้องการของชุมชน จัดลำดับความสำคัญ กำหนดแผนงานโครงการ ยกร่างแผนชุมชน
- 5) สนับสนุนการจัดเวทีนำร่างแผนชุมชนเข้าสู่กระบวนการประชาคมของชุมชน เพื่อรับรองเป็นแผนชุมชนระดับหมู่บ้าน
- 6) จัดให้มีเวทีสังเคราะห์แผนชุมชนระดับหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นแผนชุมชนระดับตำบลและ ระดับเทศบาล
- 7) ส่งเสริมสนับสนุนให้มีเวทีพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอและมีการปรับแผนชุมชนทุกปี

3.การนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติ

เทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล พิจารณานำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

- 1) เทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล นำข้อมูล ปัญหา ความต้องการที่ได้มาจากการระดมสมองจากแผนชุมชนที่จัดทำเสร็จแล้วมาประกอบการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา)
- 2) เทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณานำโครงการ/กิจกรรมตามความจำเป็นที่เกินศักยภาพของชุมชน มาบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น (แผนพัฒนาสามปี) เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำงบประมาณอันเป็นการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอีกทางหนึ่ง
- 3) เทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล พิจารณาแผนชุมชนในส่วนที่เกินอำนาจหน้าที่หรือฐานะทางการคลังของเทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อส่งให้หน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาคือบูรณาการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

บทบาทขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานในระดับจังหวัด ดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจกระบวนการแผนชุมชนระดับจังหวัด
2. สนับสนุนการประชุมชี้แจงการดำเนินงานในระดับจังหวัด
3. สนับสนุนการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการแผนชุมชนที่คัดเลือกจากเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล
4. สนับสนุนการศึกษาดูงานของแกนนำชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การเชื่อมต่อการรวานแก้งกับแผนชุมชน

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานการรวานแก้ง เพื่อให้ทุกอำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต ใช้เป็นกรอบในการดำเนินงาน โดยกำหนดให้ทุกอำเภอ/กิ่งอำเภอ ดำเนินงานตามโครงการการรวานแก้งเต็มพื้นที่ ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2548 เป็นต้นไป โดยยึดแนวทางตามที่นายกรัฐมนตรีสาธิตการดำเนินงาน ณ บ้านดินธาตุ ตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2548 เป็นต้นแบบ โดยกำหนดเป้าหมายว่าอำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต ทุกแห่งจะต้องจัดทีมการรวานแก้งออกไปดำเนินการเป็นรายครัวเรือนอย่างน้อยครัวเรือนละ 3 รอบ ดังนี้

รอบแรก (ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2548 - 30 พฤศจิกายน 2548) มีเป้าหมายเพื่อออกไปตรวจสอบข้อมูล และจัดทำข้อมูลศักยภาพ ของครัวเรือนยากจนที่จดทะเบียนไว้กับทางราชการเพื่อให้ทราบถึงขีดความสามารถของครัวเรือนว่ามีความถนัดในการประกอบอาชีพด้านใดบ้าง มีรายรับ-รายจ่ายมากน้อยเพียงใด ในกรณีที่พบปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของประชาชนหรือปัญหาความต้องการของประชาชนที่ทีมการรวานแก้งพิจารณาแล้วเห็นว่าสามารถดำเนินการแก้ไขได้ให้ดำเนินการทันที ส่วนปัญหาความเดือดร้อนหรือความต้องการประชาชน ซึ่งเกินกว่าศักยภาพหรือขีดความสามารถของการรวานแก้งหรือเป็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการในระดับนโยบาย ให้ทีมการรวานแก้งจัดทำข้อมูลรายครัวเรือนไว้ให้พร้อมที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาในโอกาสต่อไป สำหรับการดำเนินงานการรวานแก้งรอบแรกนี้ กระทรวงมหาดไทยตั้งเป้าหมายว่าภายใน 4 เดือน จะต้องจัดทีมการรวานแก้งออกไปพบปะเยี่ยมเยียนครัวเรือนยากจนที่ จดทะเบียนไว้ให้ครบทุกครัวเรือน

รอบที่ 2 (ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2548 - 31 มกราคม 2550) กรณีครัวเรือนในรอบแรกที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ทีมการรวานแก้งจะต้องนำข้อมูลปัญหาความต้องการ และศักยภาพของครัวเรือนที่จัดทำไว้ไปประสานงานกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาหรือให้ความช่วยเหลือ ในการจัดการรวานแก้งรอบที่สอง โดยกระทรวงมหาดไทยมีเป้าหมายว่า ภายในระยะ 1 ปี 6 เดือน อำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขตทุกแห่ง จะต้องจัดการรวานแก้งออกไปพบปะเยี่ยมเยียนครัวเรือนยากจนที่จดทะเบียนและสามารถแก้ไขและบรรเทาปัญหาความเดือดร้อน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนได้ครบทุกครัวเรือนเป้าหมาย

รอบที่ 3 (ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2548 - 31 กรกฎาคม 2551) เป็นการสร้างความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาทีมการรวานแก้ง โดยต้องตรวจสอบว่าภายหลังที่ได้ให้ความช่วยเหลือไปแล้วครัวเรือนนั้นมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร โดยมีเป้าหมายว่า ภายในระยะเวลา 3 ปี สามารถจัดการรวานแก้งออกไปพบปะเยี่ยมเยียนครัวเรือนยากจนที่จดทะเบียนได้ครบทุกครัวเรือนทั้ง 3 รอบ

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานการรวนแแก่น นายอำเภอ/ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่ง
ประจำอำเภอ/ผู้อำนวยการเขต มีหน้าที่จะต้องดำเนินการดังนี้

1. การสร้างทีมงานการรวนแแก่นของอำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต เพื่อเป็นหน่วยหลัก
รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาความยากจนรายครัวเรือนตามนโยบายรัฐบาล

2. การตรวจสอบยืนยันข้อมูลผู้จดทะเบียน ส.ย. โดยทีมการรวนแแก่นของอำเภอ/กิ่ง
อำเภอ/เขต ออกไปพบปะเยี่ยมเยียนครัวเรือนยากจนที่จดทะเบียนไว้ให้ครบทุกครัวเรือน ภายใน
วันที่ 30 พฤศจิกายน 2548 หากพบว่ามีผู้ยากจนในพื้นที่อีกก็ให้รับจดทะเบียนเพิ่มเติมด้วย

3. การทำข้อมูลรายครัวเรือน เพื่อให้เห็นศักยภาพของครัวเรือน เช่น การทำบัญชีรายรับ-
รายจ่าย คนในครัวเรือนที่มีศักยภาพในการทำงานมีกี่คน มีความถนัดในด้านใด มีปัญหา
ความจำเป็นอย่างไร

4. การค้นหาทรัพยากรเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นภารกิจสำคัญอีกด้านหนึ่ง
ของทีมงานการรวนแแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาศักยภาพของภาครัฐและภาคเอกชนใน
พื้นที่ที่สามารถนำมาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแก่ผู้จดทะเบียน

หมายเหตุ การดำเนินการตามขั้นตอนที่ 1 - 4 ดังกล่าวข้างต้น ทีมงานการรวนแแก่น
จะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 4 เดือน (ภายในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2548)

5. การแก้ไขปัญหา หากพิจารณาแล้วเห็นว่าปัญหานั้นไม่สามารถแก้ไขได้หรือเกินความ
สามารถของทีมงานการรวนแแก่น ให้แจ้ง ศตจ.อำเภอ/เขต ทราบเพื่อรายงาน ศตจ.จังหวัดต่อไป

6. การแก้ไขปัญหาความยากจน ในส่วนนี้จะเป็นการนำภารกิจในด้านการรวนแแก่น
ไปเชื่อมต่อกับกระบวนการแผนชุมชน โดยจะมีการดำเนินการดังนี้

6.1 การแก้ไขปัญหาระดับชุมชน โดยการใช้แผนชุมชนพึ่งตนเองเป็นเครื่องมือใน
การกระตุ้นให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน

6.2 การแก้ไขปัญหาระดับครัวเรือนและบุคคล โดยบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
จัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาด้าน ได้แก่ ด้านหนี้สินภาคประชาชน

ด้านเกษตรกรรม ด้านนอกภาคเกษตรกรรม ด้านที่ดินทำกินและด้านที่อยู่อาศัย และ
อื่น ๆ ตามประเด็นปัญหาที่ได้รับ

จากแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ดังที่
กล่าวไว้ข้างต้น จะเป็นการดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน การขับเคลื่อน
เพื่อนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การผนึก
กำลังระหว่างแกนนำและเครือข่ายภาคประชาชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล ด้วยการมีส่วนร่วม
ขององค์กรปกครองท้องถิ่น ในการจัดทำแผนตั้งแต่ต้น การประสานงานและการสนับสนุน
จากทีมภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด ในทางปฏิบัติอาจจะยังมีปัญหา

อยู่บ้างโดยเฉพาะการสร้าง ความเข้าใจและการ กำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งจะต้องได้รับการผลักดันในระดับนโยบายให้มีคณะทำงานในการประสานและการบูรณาการในระดับเชื่อมต่อแผนชุมชน ท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด

ในการนี้ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน (ศตจ.) แห่งชาติ ได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงาน ระหว่างภาคีหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนจัดทำแผนชุมชนตามมติที่ประชุมศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ วันที่ 19 สิงหาคม 2548 สำหรับแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนในระดับจังหวัด และอำเภอ ควรเน้นการดังนี้

แนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ในระดับจังหวัดและอำเภอ

1. แต่งตั้งคณะทำงานประสานการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัด ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะทำงาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นรองประธานคณะทำงาน ปลัดจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการจังหวัด (ท้องถิ่นจังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด ผู้อำนวยการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสาขา พัฒนาสังคมจังหวัดและผู้แทนส่วนงานต่างๆ ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควร) ผู้แทนเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ผู้แทนศูนย์ประสานแกนนำภาคประชาชน ผู้แทนศูนย์ประสานเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นคณะทำงาน พัฒนาการจังหวัดเป็นคณะทำงานและเลขานุการ หัวหน้ากลุ่มงานแผนงานและข้อมูล สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ กำหนดแนวทางในการประสานการจัดทำแผนชุมชนระหว่างภาคีการพัฒนาภาครัฐ ภาคประชาชน ท้องถิ่น และวิชาการ การบูรณาการกิจกรรมในแผนชุมชน แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนงาน กิจกรรม ของส่วนราชการในจังหวัด กับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งชาติ และติดตามผลการดำเนินงานในการจัดทำแผนชุมชนพร้อมให้คำแนะนำและช่วยเหลือตามที่คณะทำงานระดับอำเภอและแกนนำชุมชนร้องขอ

2. แต่งตั้งคณะทำงานประสานการจัดทำแผนชุมชนระดับอำเภอ ประกอบด้วยนายอำเภอเป็นประธานคณะทำงาน หัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอที่เกี่ยวข้องและผู้แทนส่วนงานอื่นๆ ที่นายอำเภอเห็นสมควรเป็นคณะทำงาน พัฒนาการอำเภอเป็นคณะทำงานและเลขานุการ และนักพัฒนาชุมชน 6 ว. เป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ ผู้แทนศูนย์ประสานเครือข่ายภาคประชาชนเป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ กำหนดแนวทางในการประสานและสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชน การบูรณาการกิจกรรมในแผนชุมชน แผนท้องถิ่น แผนงาน กิจกรรมของส่วนราชการในอำเภอกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอและนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจน และให้การสนับสนุนการทำงานของทีมพี่เลี้ยง ทีมแกนนำระดับตำบล หมู่บ้าน ในการจัดทำแผนชุมชน

3. แต่งตั้งคณะทำงานทีมพี่เลี้ยงสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วยปลัดอำเภอ ประจำตำบลเป็นประธาน ทีมภาคีจากภาคส่วนราชการที่ปฏิบัติงานระดับตำบลและผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงานพัฒนาการประจำตำบลเป็นคณะทำงานและเลขานุการ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ ประธานศูนย์ประสานงาน เครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบลเป็นคณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ กำหนดแนวทางในการสนับสนุน ให้คำปรึกษาแก่แกนนำตำบล หมู่บ้าน ในการ จัดเก็บ วิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบและการจัดเวทีประชาคมในการจัดทำแผนชุมชน และการ ประสานแผนชุมชน กับแผนพัฒนาท้องถิ่น การเชื่อมต่อกับโครงการตามนโยบายรัฐบาล เช่น คาราวานแก้จน กองหมู่บ้าน SML ยุทธศาสตร์อำเภอ จังหวัด ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามวาระแห่งชาติ

ในการทำงานของคณะทำงานทั้ง 3 คณะ จะทำงานร่วมกับ ศตจ. จังหวัด อำเภอ ศตจ. ปชช. และ กบจ. กบอ. แกนนำ/ประชาชนทุกหมู่บ้าน ตำบล องค์การปกครองท้องถิ่นทุกตำบล เทศบาล และ อบจ. รวมทั้งสถาบันการศึกษาในพื้นที่ โดยมีการประสานการปฏิบัติในแต่ละ ระดับอย่างเชื่อมโยงภายใต้เป้าหมายนโยบายรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับ บุคคลและชุมชน

ส่วนที่

5

การจัดทำฐานข้อมูล
และการประเมินคุณภาพ
แผนชุมชน

การจัดทำฐานข้อมูลและการประเมินคุณภาพแผนชุมชน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ จัดทำระบบฐานข้อมูล แผนชุมชนสำหรับบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ เป็นกิจกรรมหนึ่งของงานภาควิชาการ ภายใต้โครงการนำร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ โดยมอบให้กรมการพัฒนาชุมชน ดำเนินการพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อสร้างระบบข้อมูลสนับสนุนการดำเนินงานโครงการนำร่อง บูรณาการ การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ 12 จังหวัด และเพื่อให้เป็นศูนย์บริการข้อมูลแผนชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ 75 จังหวัด โดยกำหนดแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. จัดระบบฐานข้อมูลการจัดทำแผนชุมชน ของกรมการพัฒนาชุมชน และฐานข้อมูล พื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค จำนวน 2000 ตำบล เพื่อให้สามารถแสดงสถานะภาพและศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย
2. ปรับปรุงและจัดระบบฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน
3. ให้บริการข้อมูลแผนชุมชนในการสนับสนุนการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ สำหรับฐานข้อมูลที่ออกแบบและดำเนินการประสานจังหวัด อำเภอ องค์การปกครองท้องถิ่นและ เครือข่ายภาคประชาชน ร่วมจัดเก็บประกอบด้วยฐานข้อมูลจำนวน 27 รายการ ดังต่อไปนี้ คือ

- รายการบันทึกรหัส เขต จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวม 9 รายการ
- ลักษณะการจัดทำแผน
- สถานที่จัดเก็บแผนชุมชน
- ชื่อผู้ประสานแผนของชุมชน
- การใช้ข้อมูลการพัฒนา (กชช. 2 ค และ จปฐ.)
- การใช้ข้อมูลจากบัญชีรับ - จ่ายครัวเรือน
- การจัดทำเวทีสาธารณะในการจัดทำแผนชุมชน
- ลักษณะ วิธีการ หรือ ระดับการทำแผน (ทำแยกรายหมู่บ้าน ทำรวมในระดับตำบล)
- ด้านหรือประเภทกิจกรรมที่มีอยู่ในแผนชุมชน
(เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สวัสดิการ โครงสร้างพื้นฐาน หรือ อื่น ๆ)
- ร้อยละของกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการได้เอง
- หน่วยอุดหนุนการจัดทำแผน
- บทบาทพัฒนากร
- หน่วยงานที่มาส่งเสริม
- การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนของ อบต. ตั้งแต่ต้น

- * ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทำแผน
- * ร้อยละของกิจกรรมในแผนที่มีการดำเนินงานแล้ว
- * แหล่งงบประมาณที่สนับสนุนกิจกรรมตามแผน ทั้งภายใน/ภายนอกชุมชน
- * แหล่งงบประมาณจากภายนอก
- * การมีกลุ่มองค์กรที่รับผิดชอบกิจกรรมของชุมชน

นอกจากนี้ได้มีการจัดเก็บข้อมูลผู้ประสานแผน และวิทยาการกระบวนการไว้เพื่อการประสานการทำงานระหว่างภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งนี้ในการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวได้มีการกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพการจัดทำแผนไว้ ประกอบด้วยตัวชี้วัดหลัก คือ

1. มีกระบวนการวิเคราะห์ตัวเองของคนในชุมชน โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลการใช้บัญชีรับ-จ่าย คร่าวเรือน ในการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการในระดับครัวเรือน
2. มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผน โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเวทีจัดทำแผน
3. มีแผนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลการมีแผนเป็นรูปเล่ม
4. มีส่วนร่วมของ อบท. ในการจัดทำแผนตั้งแต่ต้น โดยพิจารณาจากฐานข้อมูลส่วนร่วมของ อบต. ในการจัดทำแผนตั้งแต่ต้น

สำหรับดัชนี ในการวัดระดับคุณภาพของแผนชุมชน กำหนดไว้ดังนี้

1. มีข้อมูลที่ครัวเรือนทำ และใช้ (บัญชี รายรับ - รายจ่าย) 70 % ขึ้นไป
2. มีแผนเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นรูปเล่ม
3. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน 70% ขึ้นไป
4. มีส่วนร่วมของ อบท. ต้องมีส่วนร่วมจัดทำแผนตั้งแต่ต้น

ตัวอย่างการกรอกข้อมูล

ตารางต่อ 1

ศพช.เขต	รหัสจังหวัด	จังหวัด	รหัสอำเภอ	อำเภอ	รหัสตำบล	ตำบล	รหัสหมู่บ้าน
(ช่องที่ 1)	(ช่องที่ 2)	(ช่องที่ 3)	(ช่องที่ 4)	(ช่องที่ 5)	(ช่องที่ 6)	(ช่องที่ 7)	(ช่องที่ 8)
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010201
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010202
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010203
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010204
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010205
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010206
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010207
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850102	ราชกรูด	85010208
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850103	พยาว	85010301
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850103	พยาว	85010302
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850103	พยาว	85010303
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850103	พยาว	85010304
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850103	พยาว	85010305
8	85	ระนอง	8501	เมืองระนอง	850104	บางหิน	85010401

ตารางต่อ 2

หมู่บ้าน	ลักษณะการทำแผนชุมชน ระบุเป็นตัวเลข คือ 0=ไม่มีแผน 1=แผนระยะยาว/ บันทึกการประชุม 2=รูปแบบ	เก็บแผนชุมชน ไว้ที่ไหน 1=หมู่บ้าน 2=อบต. 3=ทั้งสองแห่ง	ผู้ประสานแผนของชุมชน (ทีมหรือผู้ประสานงานของหมู่บ้าน)	ใช้ข้อมูลปฐ/กช.2ค ในการวิเคราะห์ชุมชน 0=ไม่ใช้ 1=ใช้
(ช่องที่ 9)	(ช่องที่ 10)	(ช่องที่ 11)	(ช่องที่ 12)	(ช่องที่ 13)
ละออง	2	3	นายสาย แสงดี	1
ลำ	2	3	นายพิสิษฐ์ สิ้นพันธ์	1
ราชกรูด	2	3	นายอนันต์ จันทร์	1
หัวน้ำใส	2	3	นายวัน สำนักบ้านโคก	1
นางน	2	3	นายสมาน นพรม	1
คลองทอง	2	3	นายบุญทัน โคตรทุม	1
หัวปลิง	2	3	นายท่าผล ศรีศักดิ์	1
ช้างแหก	2	3	นายประเทีย พรหมจันทร์	1
พยาว	2	3	นายพูน ตาดี	1
ทุ่งพยาว	2	3	นายสุภัทร เค็มก	1
ท่าฉาง	2	3	นายสิงวาล ทองโคตร	1
ลำ	2	3	นายไธย์ น้อยน้ำเที่ยง	1
หาดทรายดำ(เกาะ)	2	3	นายเมธี ผุยโสภา	1
บางกลอง	2	3	นายเฉลิม เคนย	1

ตารางต่อ 3

ใช้ข้อมูลรับ-จ่ายครัวเรือน ในการวิเคราะห์ชุมชน 0=ไม่ใช้ 1=ใช้	ทำเวทีสาธารณะหรือไม่ 0=ไม่มีการจัดเวที 1=มีการจัดเวที	ลักษณะวิธีการทำแผนของ หมู่บ้าน 1=ทำแผนแยกรายหมู่บ้าน 2=ทำร่วมกันทั้งตำบล	ด้านที่มีอยู่ในแผนเกิน 50% 1=เศรษฐกิจ 2=โครงสร้าง พื้นฐาน 3=สวัสดิการ 4=สิ่งแวดล้อม 5=อื่นๆ
(ช่องที่ 14)	(ช่องที่ 15)	(ช่องที่ 16)	(ช่องที่ 17)
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	1
1	1	1	2
1	1	1	2
1	1	1	2
1	1	1	2
1	1	1	2
1	1	1	3
1	1	1	3
1	1	1	3
1	1	1	3

ตารางต่อ 4

ในแผนชุมชนมีกิจกรรม ประเภทชุมชนทำอะไร คิดเป็นร้อยละเท่าไร (ระบุ 0 - 100%)	หน่วยอุดหนุนงบทำแผน 1=พช. 2=สธ. 3=กษ 4=สศช. 5=กศน. 6=ทหาร 7=ธกส. 8=พอช. 9=LDI 10=อบต. 11=อื่นๆ 12=หลายหน่วยร่วมกัน	บทบาทของพัฒนากร 1=วิทยากรกระบวนการ 2=ประสานงาน 3=ให้คำปรึกษา 4=อื่นๆ 5=ไม่เกี่ยวข้อง	หน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริม 1=พช. 2=สธ. 3=กษ 4=สศช. 5=กศน. 6=ทหาร 7=ธกส. 8=พอช. 9=LDI 10=อบต. 11=อื่นๆ 12=หลายหน่วยร่วมกัน
(ช่องที่ 18)	(ช่องที่ 19)	(ช่องที่ 20)	(ช่องที่ 21)
50%	12	1	12
20%	12	1	12
40%	2	1	12
50%	2	1	2
50%	12	1	12
70%	12	1	12
60%	12	1	2
30%	10	1	12
50%	10	1	12
50%	10	1	12
70%	10	1	12
60%	10	1	12
60%	10	1	12
50%	10	1	12

ตารางต่อ 5

๕ ธันวาคม

กระบวนการทำแผนมีสมาชิก อปต.เข้ามามีส่วนร่วม 0=ไม่มีส่วนร่วมเลย 1=ไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น 2=มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการหาข้อมูล คัดวิเคราะห์ ตัดสินใจ เป็นร้อยละเท่าไร ของคนในชุมชน (ระบุ 0 - 100%)	ขณะนี้มีกิจกรรมที่ทำตามแผน คิดเป็นร้อยละเท่าไร (ระบุ 0 - 100%)
ข้อที่ 22	ข้อที่ 23	ข้อที่ 24
2	70%	30%
2	60%	40%
2	80%	50%
2	80%	20%
2	80%	30%
2	20%	30%
2	70%	30%
2	40%	30%
2	60%	30%
2	50%	30%
2	50%	30%
2	40%	30%
2	70%	30%
2	60%	30%

ตารางต่อ 6

กิจกรรมตามแผนใช้ งบประมาณจากแหล่งใด 1=ภายในหมู่บ้าน(ทุนในชุมชน) 2=ภายนอกหมู่บ้าน(อปต. ฯลฯ) 3=ทั้งในและนอกหมู่บ้าน	แหล่งงบประมาณจากภายนอก (พิมพ์ 0=ไม่ได้รับงบฯ 1=ได้รับงบฯ)				มีกลุ่ม/องค์กรที่รับผิดชอบ กิจกรรมของชุมชนหรือไม่ 0=ไม่มี 1=มี 2=มีและทำกิจกรรมที่สมาชิก ส่วนใหญ่พึงพอใจ
	อปต. เทศบาล อปจ.	CEO	SML	อื่นๆ	
ข้อที่ 25	ข้อที่ 26				ข้อที่ 27
2	1	0	0	0	1
3	1	0	0	1	1
1	1	0	1	1	1
1	0	0	1	1	1
2	0	0	1	0	2
2	1	0	1	1	2
2	1	1	1	1	2
1	1	0	1	0	1
1	0	1	1	1	1
1	1	0	0	1	1
3	1	0	1	1	2
3	1	0	0	1	1
3	1	0	1	0	1
3	1	1	0	0	0
...	...	...	...	...	...

ภาคผนวก

1. แผนชุมชน : การได้มาและการใช้งานเพื่อชุมชน
2. แก้งด้วยตนเอง
ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส
3. เทคนิคในการส่งเสริมกระบวนการแบบมีส่วนร่วม
4. รายงานการประชุมศูนย์อำนวยการต่อสู้
เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ
- 5 คำสั่งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน
กระทรวงมหาดไทย ที่ 7/2548

แพนชุมชน

การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน

แนวคิด ความเชื่อพื้นฐาน

“การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชน หรือ ทำโดยการสอน การฝึกอบรม ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์” ดังนั้นทุกชุมชนจึงต้องร่วมกัน

สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน

แผนชุมชน และกระบวนการชุมชน คืออะไร

แผนชุมชน คืออะไร

หลายคนคงมีคำตอบอยู่ในใจแล้ว

แต่ขอนำเสนอความหมายของแผนชุมชนในมุมมองของนักวิชาการและชาวบ้านพอเป็นตัวอย่างเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

กระบวนการวิเคราะห์ วินิจฉัย
ปัญหาว่าคืออะไรและจะทำอะไร คือการ
วิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทาง
ปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อวิเคราะห์แล้วนำ
ไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การ
แก้ปัญหา กระบวนการจัดทำแผนชุมชน
เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
(Interactive Learning Interaction)
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี)

แบบชุมชนคือ

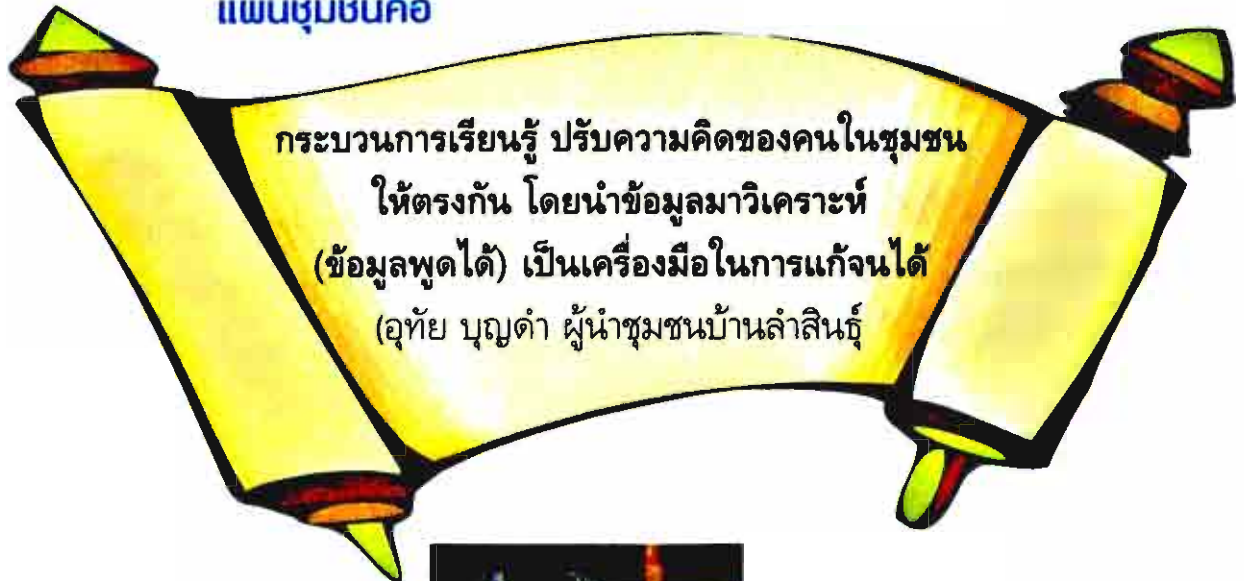
แบบชุมชนคือ

ส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการ
ชุมชน ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อ
แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตน ชุมชนที่
สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไข
ปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนจะมีการดำเนินการ
ใน 6 เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน
มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชน และ
มีองค์กรเข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร

(ดร.ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์)

แผนชุมชนคือ

โดยสรุปแผนชุมชน คือ

- ❏ แผนที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดเพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน
- ❏ แผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง
- ❏ แผนงานหรือกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน
- ❏ กิจกรรมหรือแผนงานที่คนในชุมชนช่วยกันคิด เพื่อทำให้อาาคตของคนในชุมชนเป็นไปอย่างหวังไว้

กระบวนการชุมชน คืออะไร

กระบวนการชุมชน คือ พฤติกรรมหรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน ที่มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ของชุมชน แล้วนำมาร่วมกันตัดสินใจวางแผน ดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลการทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน

ทำไมต้องทำแผนชุมชน

- ❏ เพราะเราอยู่ในชุมชน เราเป็นเจ้าของชุมชน เราต้องกำหนดอนาคตของชุมชนเราเอง
- ❏ เพราะชุมชนต้องมีการบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนทางในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาของชุมชน
- ❏ เพราะชุมชนจะได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชน อยู่ดีมีสุขในทุกด้าน

ทำแผนชุมชนแล้วได้ประโยชน์อะไร

ประโยชน์ 10 ประการที่เกิดกับชุมชนอย่างแน่นอน คือ

1. คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
2. คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาส และข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย
3. คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม
4. คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้
5. ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
6. ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชน ทั้งทุนบุคคลและทุนสังคมที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน
7. คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
8. ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดี เอื้ออาทรต่อกันได้
9. ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน
10. สามารถหาแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้อย่างง่ายดาย

จะเริ่มต้นอย่างไร ในการทำ “แผนชุมชน”

จุดเริ่มต้นง่ายๆ คือ

ชุมชน (อาจจะเป็นแกนนำชุมชนหรือสมาชิกในชุมชน
คนอื่นๆ ก็ได้)

โดยจะต้องตรวจสอบดูก่อนว่า “ชุมชนมีแผนอยู่แล้วหรือไม่”

มีแผนอยู่แล้ว

ต้องใช้กระบวนการชุมชน
ในการทบทวนว่า

1. แผนที่มีอยู่นั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรบ้าง
2. แผนที่มีอยู่นั้นแก้ไข
ปัญหาของชุมชนได้ครอบคลุม
หรือยัง
3. จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
อย่างไรให้เหมาะสมกับ
สถานการณ์ที่เป็นอยู่ใน
ปัจจุบันและต้องใช้ข้อมูล
อะไรเพิ่มเติม

ยังไม่มีแผนอยู่เลย

1. ชุมชนอาจต้องใช้กระบวนการ
ชุมชนในการจัดการ ซึ่งอาจจะ
ต้องใช้เวลาหรือมีขั้นตอนมาก
กว่าชุมชนที่ได้ทำแผนไว้แล้ว
2. แกนนำชุมชนอาจเริ่มต้นพูด
คุยเพื่อเริ่มกันสำรวจ วิเคราะห์
ข้อมูล ดูแลความพร้อมของชุมชน
และตรวจสอบดูว่าคนในชุมชน
คิดอย่างไร เห็นความสำคัญและ
มีความต้องการที่จะทำแผนชุมชน
หรือไม่ จะทำอย่างไร ใครจะช่วย
สนับสนุนได้บ้าง และเมื่อได้ข้อ
สรุปแล้วก็เริ่มดำเนินการได้เลย

อย่าลืม?!!

ให้ทุกคนในชุมชน
มีส่วนร่วมให้มากที่สุด
ด้วยนะจ๊ะ

ขั้นตอนในการทำแผนชุมชน

ต้องเข้าใจกันก่อนว่า “บุคคล” ที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นในการทำแผนชุมชน คือ “ผู้นำชุมชน” เพราะจะต้องเป็น “ผู้ริเริ่มก่อการดี” และสร้าง “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” ขั้นตอนง่ายๆ ทำได้อย่างแน่นอน เริ่มกันได้เลย

1. เตรียมความพร้อมบุคคล

“บุคคล” ที่ว่า ได้แก่

- 1.1 ทีมงานผู้ส่งเสริมภายในชุมชน
- 1.2 ทีมงานผู้ส่งเสริมภายนอกชุมชน หรือเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการ
- 1.3 แกนนำชุมชนขับเคลื่อนการทำแผนชุมชน โดยการ สรรหาแกนนำ พัฒนาศักยภาพแกนนำ ประชุมวางแผนทาง

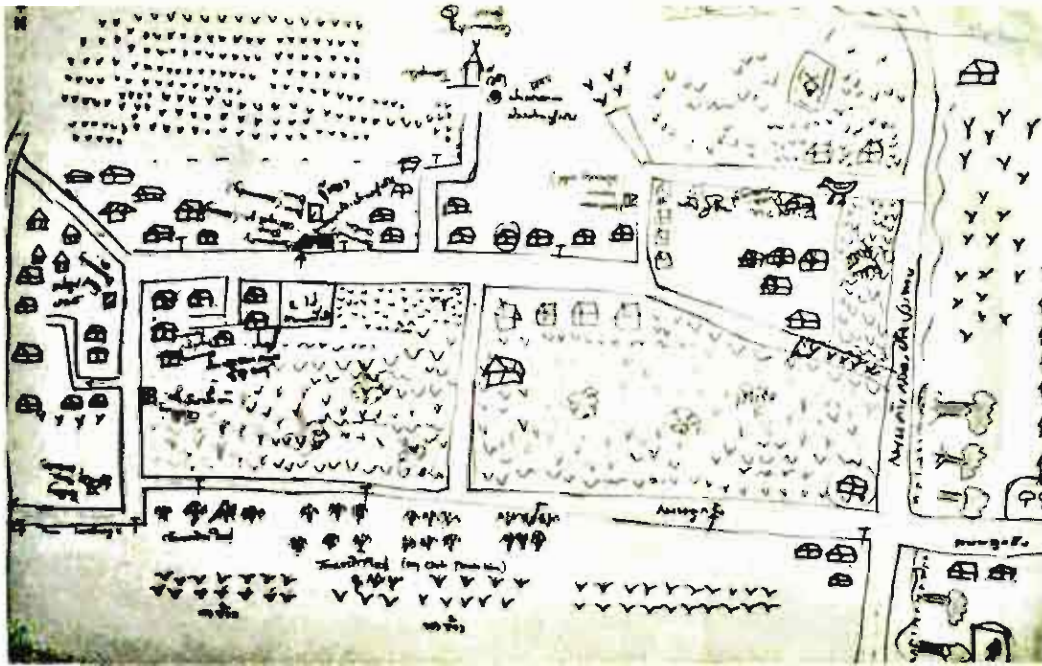

2. เตรียมความพร้อมข้อมูลและพื้นที่

“ข้อมูล” ได้แก่ จปฐ. กชช.2ค. ข้อมูลสภาพชุมชน อื่นๆ ที่อยู่ในชุมชนด้านต่างๆ เช่น การเกษตร สาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ

หรือ ชุมชนอาจจะจัดทำชุดข้อมูลของชุมชนที่ชุมชนต้องการขึ้นมาก็ได้ เช่น การจัดทำข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน เป็นต้น

“พื้นที่” มีความพร้อมในด้านใด เช่น ทุนทางสังคม เช่น บุคคล ภูมิปัญญา พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของคนเป็นอย่างไร มีทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ทรัพยากร การประกอบอาชีพ ทุนของชุมชนเป็นอย่างไร เอื้อต่อการวางแผนของชุมชนอย่างไร

3. ดำเนินการจัดทำแผน

ใช้เวทีประชาคมประชุมแกนนำเพื่อวางแนวทาง จุดประกายความคิด สร้างความมั่นใจ และดำเนินการใช้กระบวนการชุมชนในการจัดทำแผน โดย

- 3.1 จัดเวทีทบทวนแผน (ในกรณีที่ชุมชนมีแผนอยู่แล้ว)
- 3.2 แกนนำชุมชนและสมาชิกสำรวจและจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
- 3.3 แกนนำชุมชนจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูล ระบุปัญหา สาเหตุ กำหนดแนวทางหรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหาหรือกำหนดแนวทางการพัฒนา
- 3.4 ทศนศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาที่เข้มแข็ง เพื่อศึกษา พฤติกรรมของคนในชุมชนและคุณสมบัติของกรรมการบริหาร กระบวนการ ทำงาน การแก้ไขปัญหา รวมถึงกิจกรรมที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้

สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน
ใช้การลอกเลียนแบบ แต่ต้องเรียนรู้ความเข้าใจ
และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

3.5 แกนนำชุมชนจัดเวทีทำแผน โดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม การเรียนรู้และการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้เอง และกิจกรรมที่ต้องประสานความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา ท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และอื่น ๆ

4. นำแผนชุมชนที่ได้ไปดำเนินการพัฒนาชุมชน

แนวทางง่ายๆ ในการนำแผนชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์

- 4.1 ชุมชนร่วมกันดำเนินการเอง
- 4.2 ประสานภาคีการพัฒนาทุกหน่วยงาน
- 4.3 ประสานแผนชุมชนกับแผนระดับตำบล
ท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด
- 4.4 ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

5. ติดตาม สรุปบทเรียนและเผยแพร่ผลการทำงาน ประกาศผลความสำเร็จในการทำงานของคนในชุมชน

เทคนิคการจัดเวทีและเครื่องมือสร้างการมีส่วนร่วม

การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน “แกนนำ” ควรรู้เทคนิควิธีในการจัดเวทีและเครื่องมือที่จะช่วยในการสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างบรรยากาศในการพูดคุยได้

เทคนิคการจัดเวทีและเครื่องมือง่ายๆ เหล่านี้ ช่วยท่านได้

เทคนิควิธีในการจัดเวที

- ก่อนจัดเวทีทุกครั้งต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
- เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์แล้วต้องมาออกแบบกำหนดประเด็น และผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ
- ขณะดำเนินการควรมีการสังเกต และจดบันทึกกระบวนการและผลที่ได้
- หลังจากดำเนินการจัดเวทีแล้วต้องมีสรุปผลที่ได้เพื่อประเมินและวางแผนการดำเนินการในครั้งต่อไป

